

Utvecklingsplan naturcentrum Emån

Forum Emån

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	3
1. Nuläge och omvärldsanalys	4
Hållbarhet	
Emån som region	
Föreningslivet	
Näringslivet	
Turism	
Friluftsliv & rekreation	
Kulturvärden & –historia	
Natur	
Utbildning & pedagogik	
Förutsättningar på olika ställen	
2. Mål och syfte	12
3. Verksamhetsidé	13
Forum Emån	
Kedja Emån	
4. Målbild	17
Smörgåsbord av möjligheter	
Vision 2022	
Baklängesplanering	
Målbild 2013	
Målbild 2017	
5. Genomförande	20
Genomförda aktiviteter	
Åtta projektidéer	
Aktiviteter 2013	
Uppföljningsprojekt 2013-2014	
Finansiering	
6. Organisation och aktörer	24
Beskrivning intressenter och aktörer	
Samverkansmöjligheter	
Avsiktsförklaringen	

Bilagor

UTVECKLINGSPLAN NATURCENTRUM EMÅN: FORUM EMÅN

Emån, det största vattendraget i Kalmar län, är ett vatten fult av olika riksintressen. Fiskefaunan är unik, friluftslivet bjuder variation och naturupplevelser samt kulturmiljöerna är många. Det har i olika kommunala och regionala sammanband diskuterats hur man kan presentera dessa värden och dra nytta av attraktionskraften i ett naturcentrum.

Under början av 2011 utfördes en idéstudie till ett naturcentrum. Utredningen har visat ett stort intresse för utveckling av friluftslivet, samarbete, information och utbildning. Enklare aktiviteter som involverar olika föreningar och företag bör kombineras. Utvecklingen kommer att ha en tvärsektoriell ansats. Ett centrum för Emån ska fokusera på natur, kulturmiljö och friluftsliv.

November 2011 fick *Ork-idé för hållbarhet HB* uppdrag från Mönsterås kommun att ta fram en utvecklingsplan för ett natur- och kulturcentrum vid Emån. Uppdraget beskrevs i en projektplan enligt aktiviteterna och syften som beskrivs i LONA ansökan "Ansökan om bidrag för lokala naturvårdsprojekt: Naturcentrum Emån" (2011-03-29) och de villkor som länsstyrelsen har skrivit i beslutet daterad 2011-06-30. Uppdragsgivaren och –tagaren enades om arbetsplanen.

Ork-idé för hållbarhet HB är ett konsult- och coachningsföretag som har hållbar tillväxt och nya utmaningar inom besöksnäringen som huvudsysselsättningen. Projektledaren Renate Foks har erfarenhet med att starta upp och driva naturrelaterade besöksanläggningar, samt naturguidning och utomhuspedagogik, medan projektassistenten Pepijn Klaassen jobbar med tillväxt, besöksnäringen och förändringsprocesser.

Fokus- och referensgrupper formerades, workshopar genomfördes och olika aktiviteter organiserades. Samtidigt genomfördes en omvärldsanalys och hölls intervjuer med samordnare av liknande verksamheter. Medan resans gång förflyttades fokus mer till ordet "besök" i besöksmålet, anledningarna att besöka Emåtrakten blir nyckeln till framgång och underlag till ett centrum.

Utvecklingsplanen har fått följande struktur. Startpunkten är en nuläges- och omvärldsanalys, inklusive en beskrivning av olika ställen längs med ån. Mål och syfte, som redan formulerades i förstudien, har vassats till genom enkät och workshop. En verksamhetsidé formuleras, två koncept som blir ryggraden till utvecklingen. En gemensam vision för 2022, förankrad i verkligheten genom workshop och referensgrupp, blir målbilden för utvecklingen. Målbilden görs mer konkret genom nåbara delmål för 2013 och 2017. Dessa styr genomförandet av utvecklingsplanen, delvis genom 8 olika projekt med anknytning till Forum Emån. Till sist beskrivs organisationen av samarbetet, som leder till en avsiktsförklaring. Mycket bakgrundsmaterial har flyttats till 10 bilagor, för att göra själva utvecklingsplanen mer kompakt.

Timmernabben, oktober 2012
Renate Foks, Pepijn Klaassen
Ork-idé för hållbarhet handelsbolag

1. Nuläge och omvärldsanalys

Hållbarhet

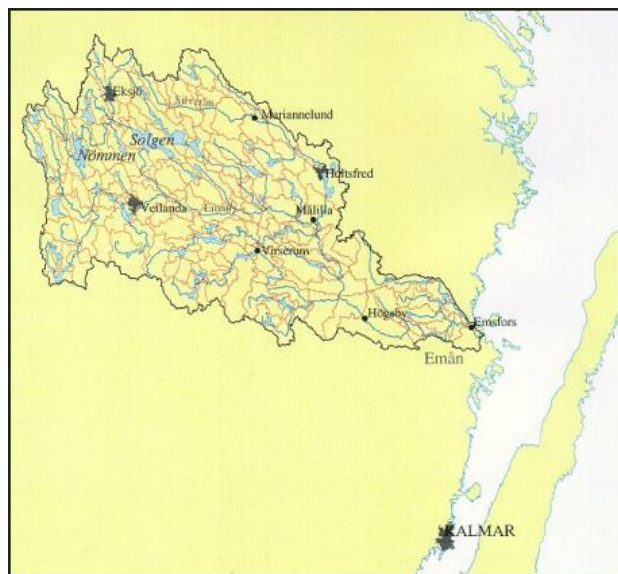
Hållbar utveckling handlar om att långsiktigt bevara vattnens, jordens och ekosystemens produktionsförmåga och att minska negativ påverkan på naturen och människors hälsa. Förutom den ekologiska hållbarheten handlar det även om social hållbarhet (att bygga ett långsiktigt stabilt och dynamiskt samhälle där grundläggande mänskliga behov uppfylls) och ekonomisk hållbarhet (att hushålla med mänskliga och materiella resurser på lång sikt).

Etableringen av ett besökscentrum bör bidra till en hållbar utveckling och tillväxt i Emåtrakten. Ett besökscentrum skapar tillfällen för information, delning av kunskaper, möten, dialog m.m. kring natur, miljö kvalitet och vatten. Samtidigt bör ett besökscentrum bidra till samhällsbyggandet och tillväxt på landsbygden.

Emån som region

Emån är en 229 km lång å som rinner genom 8 Småländska kommuner. Ån är det största vattendraget i sydöstra Sverige, avrinningsområdet är 4 470 km². Detta innebär att ett stort område påverkas av ån, och ån påverkas av ett stort område, vilket dock är relativt glesbefolkat. Emån är en del av det stora avrinningsområdet Östersjön.

I Emåns avrinningsområde ingår olika landskapstypen, från det småkuperade moränlandskapet till slättlandskapet vid kusten. Geologin i avrinningsområdet är komplex och skiftande och är fortsättning till bland annat spektakulära canyons och grottor. Jordarterna präglas av morän, isälvs material och hällområden. Under högsta kustlinjen finns områden med tunn jordtäckning och berghällar. Några mil från mynningen delar ån sig i ett otal förgreningar, så kallade kvillar, som åter flyter samman till en huvudfåra före mynningen vid Em i Östersjön.

Emåns avrinningsområde. Källa: SMHI.

I Emåns avrinningsområde har människor levt och verkat i årtusenden. Området kring Emåns dalgång var troligtvis ett av de första områden som befolkades efter istiden. Redan 500 f.Kr. framställdes järn i det myr- och sjörika Småland. Vattendraget var en viktig transport- och färdväg genom dalgången.

Under 1600-1700-talet anlades järnbruk, som drevs av vattenkraft varför bebyggelsen ytterligare koncentrerades längs Emån. Med tiden inriktades industriverksamheten i området mer åt skogsindustrin: sågverk, pappersbruk, trävaruindustrier och snickerier m.m. blev basen för industrialisering från 1800-talets mitt. Verksamheter med anknytning till skog och ån präglar bygden än idag med sågverk och träförädlingsindustrier.

Markanvändningen utgörs nuförtiden av 75 % skogsmark (Cirka 67 % barrskogar, 5 % lövskogar och resterande 2 % är hyggen) och 13 % jordbruksmark. Jordbrukslandskapet är i första hand beläget längs flodplanen och kring sjöar samt andra låglänta marker. De mest jordbruksintensiva områdena

inom avrinningsområdet är belägna längs med flodplanet i Emåns huvudfåra inom Hultsfred, Högsby och Mönsterås kommuner. Jordbruksenheterna inom avrinningsområdet är generellt små och omfattar ca 650 företag.

De nedre delarna av Emån och dess mynning i Östersjön är ett av de största sammanhängande våtmarksområdena i länet. Eftersom inga sjöar lagrar vattnet i åns lägre delar varierar vattennivån med årstiden och översvämningar är vanliga. På flera ställen delar sig den annars breda och flytande ån för att strömma fram genom smala passager.

Projektet har Emåns nedre del, från förbi Högsby till mynningen vid Ems gård, i fokus. Ett område där skogen möter Östersjön, där ån skär sig genom sprickdalar och rullstensåsar, med mycket variation och breda förutsättningar för framtidens utveckling.

Vatten

Alla invånare i avrinningsområde är direkt eller indirekt beroende av Emån till dricksvatten. Dessutom använder Södra i Mönsterås åns vatten som processvatten i verksamheten. Åns vattenkraft utnyttjas på flera ställen längs ån. Sedan 1990-talet är nyetablering av vattenkraftsverks inte längre tillåten enligt Miljöbalken.

Vattendirektivet fastslår en ram för EU:ens vattenpolitiska samarbete, med syfte att etablera mer enhetliga regler för skydd av europeiska vatten (dock inte öppet hav). Det handlar främst om att förbättra miljöarbetet, bland annat försöker man minska föroreningar och förbättra det ekologiska tillståndet. Den ekologiska vattenkvaliteten bedöms i nuläget som måttlig, medan målet inför 2020 är att vattnet ska ha en god ekologisk kvalitet.

Vattenkvaliteten kan påverkas av aktiviteterna kring ån. Växtnäring, pesticider och mängden grumlade partiklar från jord- och skogsbruk har effekt, men även reningsverk, partiklar och kväve från trafiken och metaller från gamla industrieponi påverkar Emåns vattenkvalitet.

Jord- och skogsbruk har en tydlig koppling till vatten och vattenkvalitet och utgör därför en viktig del i Emånförbundets arbete med recipientkontroll, vatten- och fiskevård samt utbyte av kunskap och information. Markavvattningar som utdikningar och rensningar minskar markens förmåga att kvarhålla överskottsvatten, vilket leder till höga men korta vårflooder och låga sommarflöden. Dessa kraftiga svängningar i vattendragens vattenstånd resulterar ofta i kraftigt störda ekosystem där sommarflödena är för små för att kunna hålla fiskpopulationer. Våtmarker håller kvar överskottsvattnet längre och jämnar ut flödena.

Miljö

Emån med bifloderna mynnar ut i Östersjön, ån bidrar dessutom med det största tillflödet till Kalmar-sund och påverkar även kustmiljön. Emån står t.ex. för ca 50 % av bidraget med tungmetaller från alla vattendragen till Kalmarsund. Föroreningar med en industriell bakgrund har delvis sanerats. Till exempel sanerades Jungnerholmerna genom projektet "Efterbehandling av Jungnerholmarnas industriområde" mellan 1998 och 2002. Saneringspengarna beviljades med argument att "vår generation måste ta ansvar och inte lämna över till nästa". Totalt spenderades upp till 80 miljoner kronor i området. Men det finns fortfarande läckage av industriella ämnen fr.a. från historiska industriella aktiviteter.

Jord- och skogsbruk i avrinningsområdet bidrar till ett antal vattenrelaterade miljörisker. Förutom problemen med korta vårflooder och låga sommarflöden är övergödning en annan risk. Den hänger ihop med odling av spannmål (även djurfoder), djuruppfödning och kalhyggen. Det finns fortfarande

många mindre källor till övergödning, som alla leder till samma huvudfara och därmed till mynningen.

Natur

Emån är känd för sitt artrika naturliv och därmed en av Sveriges viktigaste åar när det gäller natur-skydd. Ån rinner genom ett variationsrikt landskap med mycket värdefulla odlingsmarker, mader och sumpskogsmarker med barr-, bland- och lövskogar följer omväxlande ån. Framförallt äldre strand-nära (löv)skog med gamla och ihåliga träd visar sig att ha höga naturvärden, bland annat till många vedlevande insekter, mossor och lavar. Här finns också flera nyckelbiotoper, bland annat lövnatur-skog, strandskogar och våtmarken. En nyckelbiotop innehåller känsliga och sällsynta djur- och växtarter i en miljö som ger dem möjlighet att överleva. Uttern och bävern förekommer i flera sträckor av Emån och deras biflöden. Området är värdefullt för rastande och häckande fåglar som sångsvan, trana och fiskgjuse.

Våtmarkerna vid nedre Emån ingår som ett av tre områden i Kalmar län i Ramsar-listan. Ramsar är en internationell konvention med mål att bevara de speciella biologiska värden som finns i grunda vegetationsrika områden och lära ut att vi människor ska hushålla med de resurser.

Områden vars natur är värdefull ur ett EU-perspektiv ingår i Natura 2000, vilket innebär att de klassas som områden som är allra viktigast för att skydda och bevara den biologiska mångfalden i Europa. Emåns huvudfara och de flesta kvillarna ingår helt inom Natura 2000. Sådana områden är skyddade av 7 kap. miljöbalken. Det betyder att åtgärder inom ett sådant område kan kräva tillstånd från länsstyrelsen. Utkastet till översiktsplanen för Mönsterås kommun (Inlandet) förklarar att när natur-intressen och övriga intressen överlappar varandra ska naturintresset prioriteras.

Emån har inte mindre än 30 fiskarter i vattnet. Den rödlistade fisken asp finns i de nedre delarna av Emån. Vattensystemet är känt som ett av de få områden i Sverige som fortfarande har ett livskraftigt bestånd av den europeiska malen. Malen befinner sig i Sverige på sin yttersta nordgräns och får anses vara en relik från varmetiden. Lax förekommer nedströms på ån, men Emån är framförallt världsberömd för sin stora havsöring. Dammar och vattenkraftverk skapar dock vandringshinder som minskar populationen av lekvandrande fiskar som lax, öring, ål och asp.

Kulturvärden och –historia

Fynd av många rösen, stensättningar, gravar, stenyxor och fossila åkrar visar att människorna bosatte sig permanent vid Emån under flera århundraden. Många fynd beskrivs och visar bland annat att Emån inte bara har haft en ekonomiskt betydelse vad gäller fiske och annat resursutnyttjande, men även för att utöva ritualer.

Människorna har format ett rikt och varierat kulturlandskap i Emådalen med höga kulturmiljövärden, oftast knutet direkt till odlingslandskapet. Under 1600-1700-talet växte befolkningen och behovet av exportprodukter som järn och tjära från skogen. Under 1700-talet anlades de första stora järnbruk, som drevs av vattenkraft varför bebyggelsen ytterligare koncentrerades längst Emån.

Fliseryd och Finsjö har vuxit upp omkring de industrier som vattenkraften i Emån och Kvillen utgjort förutsättningar för. Redan under 1700- och 1800-talet fanns Fliseryds krutbruk, ett av landets sex krutbruk. Brukets byggnader var av säkerhetsskäl utspridda på flera holmar i ån. Verksamheten pågick fram till 1890-talet. Krutholmarna skulle i början av 1900-talet bli plats för den största industri som funnits i Fliseryd, Jungners. Holmarna fick härav namnet Jungnerholmarna. Verksamheten, med i första hand batteritillverkning, pågick ända fram till 1974. Landskapet på plats är stark påverkad av den tidigare industriverksamheten och saneringen efter den.

Sportfisket vid Emån har en lång historia. För över 100 år sen var det främst engelsmän som lockades till de 30-tal fiskearterna i Emån. Många bra fiskeställen bär fortfarande engelska namn. Fiskemuseet på Jungnerholmarna visar upp historien kring sportfiske i den här delen av avrinningsområdet. Fiske kan därför anses som en del av kulturarvet i trakten.

Friluftsliv och rekreation

Jungnerholmarna och Kvillens vattensystem bör utvecklas för rörligt friluftsliv och fiske, enligt ställningstaganden i utkastet till kommunens översiktsplan. Där naturintressen och övriga intressen överlappar varandra ska naturintresset dock prioriteras.

Det finns många olika typer av rörligt friluftsliv: vandring, klättring, cykelåkning, kanot, forspaddling, svamp- och bärplockning, fiske, osv. Det är svårt att dra skiljelinjen mellan friluftsliv, närturism och turismen, eftersom de flesta friluftslivsaktiviteter även kan locka turister.

Vissa ställen är mer lämpliga för en aktivitet, medan andra har bra förutsättningar för andra aktiviteter. Det finns t.ex. en ny broschyr från Emåförbundet som visar upp lämpligheten för kanoter av de olika sträckorna av Emåns huvudfara och kvillarna. Ställena som bedöms som för svårt för kanotering lämpar sig för forspaddling. Tyvärr är en broschyr inte tillräcklig som informationskälla om den inte stöds av liknande information i lokala publiceringar och tydlig skyltning på plats.

Cykelleder är obefintliga, även om området finns mitt emellan Högsbys cykelrunda och Östersjöns Cykelspåret. För vandrare finns egentligen bara Mönsteråsleden, som inte har underhållits på ett strukturerat sätt sedan leden togs fram i början av 1990-talet. Ett separat projekt kring fiske och fisketurismen pågår på miljökontoret i Mönsterås, där utökning av fiskbestånden och utökning av faciliteterna tas upp samtidigt.

Markägarna (främst vid Emåstranden) upplever i allt större grad hinder från friluftsgäster. Det är dock svårt att peka ut en särskild grupp, man konstaterar bara nedskräpning, spår efter körning i terräng, osv. Det finns inga tydligt markerade vistelseplatser, och det finns ingen som ser efter de mer informella vistelseplatserna.

Turism

Turismen är en viktig bransch i Sverige. Det finns flera anställda i svenska turistföretag än de 15 största börsnoterade storbolag tillsammans, även om de flesta turistföretag har inga anställda över huvud taget. Nationellt har besöksnäringens omsättning ökat med 19 % under perioden 2006-2010. Det är dock ojämnt fördelat, till exempel har omsättningen i Småland bara ökat med 6 %, medan det gick 5 % neråt i Kalmar län under samma period.

I framtiden förväntar man att turism kommer att öka kraftigare. Enligt undersökningar av t ex Visit Sweden är nutidens resenär ekologiskt och socialt engagerad, han eller hon söker annorlunda, lärande upplevelser på genuina resmål och aktiviteter av deltagande karaktär. Bokning sker ofta på internet och man ställer höga krav på tillgänglighet och aktiviteter. Partnerskap Småland (ett samarbete mellan tre län) har formulerat tre intressanta målgrupper för regionen: aktiva familjer, vitala äldre och affärsresande. Marknaden finns först och främst i Sveriges (medel)större städer, medan Danmark, Tyskland och Nederländerna har utpekats som första prioritet för utlandsmarknaden. Utbudet bör anpassas om man vill bli en del av framtidens utveckling. Mer om turismen finns i bilaga 1.

Näringslivet

Redan innan det industriella genombrottet, vilket i Kalmar län kan räknas ungefär från sekelskiftet 1900, fanns ett industriellt centrum i Finsjö–Fiserydsområdet. Här fanns vid sidan av kvarnar och

sågar en mängd anläggningar av industriell art, som pappersbruk, spikhammare, benstampar, vadmalstammar, limkokerier, pottasketillverkning m.m. Omkring sekelskiftet 1900 hade de äldre anläggningarna spelat ut sin roll. På många platser ersattes de av nya verksamheter som snickerifabriker, pappersindustrier eller verkstadsindustrier som utnyttjade vattenkraften för sina behov. Vid denna tid etablerades flera av områdets större och mer långlivade industrier: Jungnerverkens ackumulatorfabrik, Finsjö pappersbruk och Finsjö snickerifabrik (senare spikfabrik). Det forfarande vattnets betydelse för industrialiseringsprocess och samhällsbildning avspeglas tydligt.

Den industriella tillverkningen har nästintill försvunnit från trakten. I Fliserydstrakten finns bara Compo som industriföretag. Dessutom finns det åkerier, företag inom bygg- och markarbeten samt serviceföretag. De flesta arbetstillfällen inom industri finns nuförtiden i Oskarshamn och hos Södra Cell, vilket gör Fliseryd mer och mer till en pendlingsort.

Föreningslivet

Ofta framställs föreningslivet som något unikt för Sverige : Människor går tillsammans för att verka för en viss fråga eller anordna verksamhet genom frivilligt arbete. Mönsterås kommun har ett rikt och fungerande föreningsliv med cirka 150 föreningar. I Fliseryd finns t.ex. samhällsförening, hembygdsförening, sportfiskeklubb, innebandyklubb, fotbollsklubb, aktivitetsförening Emågården m.m. Andra föreningar som täcker hela kommunen är t.ex. Stranda Naturskyddsförening och OBF.

Samtidigt kan dock påstås att föreningslivet påverkas av förändringarna i samhället. Många föreningar drivs av ideella krafter som blir äldre och färre i antal. Individualiseringen och globaliseringen har gjort det svårare för föreningar att hålla verksamheten i gång på samma sätt som förut. Ungdomar och föräldrar i småbarnsfamiljer har fortfarande intresse i föreningslivets mål och verksamheter, men lockas inte längre av det rådande arbetssättet. Det blir allt svårare att fylla styrelser och arbetsgrupper med långsiktiga uppgifter. Men kortvarigt engagemang lockar mer och mer, t.ex. att ställa upp för en aktivitet som loppis eller ett evenemang som BioBlitz.

Föreningslivet kommer att förändras och får hitta nya metoder att förbli ett verktyg som håller det lokala samhället ihop. Styrning mot konkreta mål och aktiviteter samt färre formella styrelseuppgifter ingår i förändringen, även om det inte är helt tydligt vart utvecklingen leder till.

Utbildning och pedagogik

Ett besökscentrum kan spela en roll inom de befintliga ramarna för utbildning, men kan även skapa nya erbjudanden inom utomhuspedagogik och som naturskola. Utomhuspedagogik är ett pedagogiskt förhållningssätt som syftar till växelspel mellan upplevelse och reflektion grundat på upplevelser i autentiska situationer. Det handlar om platsen (oftast naturen), innehållet (verkligheten) och sättet att lära på. Den utomhuspedagogiska metoden används som komplement till övrig undervisning. Den syftar till att belysa, konkretisera och förtydliga teoretiska modeller, processer, fenomen och sammanhang. Belysa innehållet i olika ämnen där klassrummet utgör en begränsning eller hinder för elevernas lärande, till exempel de olika processer och företeelser som sker i natur- och kulturmiljöer.

Jungnerholmarna är idag främst ett friluftsområde utan ett tydligt industrihistoriskt innehåll. Som kulturmiljö har platsen inte längre mycket att erbjuda besökaren. Den väcker inte längre några frågor. Även om historien förmedlas av skyltar, broschyrer eller guider, är det svårt att förstå och visualisera den produktion och det liv som tidigare fanns på platsen. Eftersom så lite bevarats bör man vinnlägga sig om att de byggnader och lämningar som ännu finns kvar bevaras som symboler och utgångspunkter för den historiska berättelsen.

Enligt Kalmar Läns museets utredning "Mönsterås kommuns industriarv" kan industrimiljöer i Fliseryd-Finsjö ses som en viktig resurs i ett fortsatt utvecklingsarbete med området som besöksmål, vilken kan samverka med andra aktiviteter och kvaliteter i området. Det kan även vara intressant att försöka att sammanbinda de olika industrihistoriska miljöerna i området. Förutsättningarna för att utforma ett pedagogiskt program för kommunens skolelever ("Kraftdagarna"?) med experiment och upptäckter omkring teknik, teknikhistoria och lokal industrihistoria, i anslutning till vissa miljöer i området bör utredas.

Vägvisning och besöksmål inom natur och kultur

I samband med saneringen år 2001 talades redan om etablering av ett besökscentrum för att beskriva, förklara och ge förståelse för områdets naturvärden. Ordet "naturum" har använts, vilket är ett varumärke som ägs av Naturvårdsverket. Verkets riktlinjer anger hur arbetet med naturum ska bedrivas, och vad som ska gälla för de anläggningar som efter Naturvårdsverkets tillstånd får kallas naturum och använda den särskilda logotypen.

Emåns naturvärden, och särskilt läget vid Jungnerholmarna i Fliseryd, passar Naturvårdsverkets krav för lokalisering. Men andra krav som ställs, t ex om antalet besökare, öppettider, bemanning, aktiviteter och utställningsytor verkar för höga de närmaste åren. Det lär mer rimligt att satsa på utveckling av de delar av kraven som känns nåbart, t ex utomhusaktiviteter, vägvisning och särskilda evenemang. Mer om naturum som besöksmål finns i bilaga 2.

Inom ramen av projektet har olika naturum och andra besöksmål utredats: Naturum Dalarna (Siljansnäs), De Wissen (Belgien), Forum Östersjön (Gotland), Kronobäck klosterruin, Naturum Gotland, Naturum Ottenby, Naturum Trollskogen, Naturum Vattenriket (Kristianstad), Naturum Västervik, Skäftekärr, The Glass Factory (Boda Glasbruk), Tinnerum Eklandskap (Linköping), Groendomein Wasven (Nederländerna) m.fl. De olika anläggningarna har jämförts på teman som läge, unikheten, besöksantalen, initiativtagare, ägoförhållanden, finansieringen, huvudverksamheten, inkomstkällor m.m. Mer om jämförelsen finns i bilaga 3.

Förutsättningar på olika ställen

Olika ställen i anslutning till Emån har olika förutsättningar för användning. På grund av de överlappande riksintressen finns dock även risk för "konkurrens" mellan olika aktiviteter och deras anläggningar, vilket kan leda till sämre förutsättningar för Emån som helhet: som besöksmål, som naturområde, som andningshål.

Bredvid de tematiska förutsättningarna som har beskrivits ovanför, finns ett antal beskrivningar av olika delområden kring Emån samlad här. Underlag till beskrivningen är kommunens översiktsplan, som är under antagande. Översiktsplanen ska utgöra en vision och strategi för kommunens framtida utveckling. Den är grundläggande för all planering av den fysiska miljön och redovisar kommunens framtida avsikter med mark- och vattenområden, de allmänna intressena som miljö- och riskfaktorer som är särskilt viktiga att tänka på. I den här texten har samrådsdokumentet (2011-10-18) används som underlag. Även om det inte är den gällande planen, säger utkastet redan mycket om nuläget och en önskad riktning i framtida utvecklingar.

Emåns huvudfåra och flera biflöden är av riksintresse för naturvärden och delar av avrinningsområdet också av riksintresse för kulturmiljövården och det rörliga friluftslivet. Dessa värden, bland annat den mångfacetterade och rika förekomsten av mer eller mindre välbevarade industrilämningar av tidigt datum i kombination med redovisade riksintressen för naturvärden har beaktats översiktsplanen.

Bankeberg

Bankeberg är ett gammalt frälsegods, som tidigt drev många skiftande verksamheter baserade på Kvillens vattenkraft. I området finns ett naturreservat på ca 22 hektar som bildades år 2008. Detta består av småkuperat odlingslandskap med gamla ekar, ett rikt fågelliv och en intressant insekts-fauna. Ett aktivt brukande av marken med respekt för dess värden är en förutsättning för att natur- och kulturvärdena ska bestå. Exploatering och/eller verksamheter får ej försämra vattnets ekologiska och kemiska status.

Enligt "Kulturminnesvårdsprogram för Mönsterås kommun 2003" kräver den kulturhistoriska miljön omkring Fliseryds gård stor restriktivitet beträffande bebyggelse och andra arbetsföretag. Anpassning av eventuell tillkommande bebyggelse vid Fliseryds gård och Bankeberg bör ske med stor omsorg. Länsväg 641, som går rakt genom området, har betydelse för kommunikationer till Fliseryd, Mönsterås tätort och för transporter till Södras bruksområde.

Finsjö

Söder om Försjön löper Fliserydsåsen intill Emån. Här fanns i slutet av 1800-talet endast några bondgårdar, mjölkvarn och såg samt ytterligare några bostadshus. Vattenkraften i Emån skapade förutsättningar för industrietableringar och Finsjö kom att bli traktens första industrisamhälle. Under 1900-talets första år byggdes Emåns första kraftstation, Finsjö nedre kraftverk. Området har höga kvaliteter ur naturturistisk synvinkel; kanotpaddling, sportfiske samt vandringar i skog och kulturbygd.

Där kommunala vattenförsörjningsintressen och övriga intressen överlappar varandra ska den kommunala vattenförsörjningen prioriteras. Där kultur- och naturintressen och intressen för det rörliga friluftslivet överlappar varandra ska kultur- och naturintressen prioriteras. Vid fortsatt utbyggnad av Finsjö som samhälle eller besöksmål kan det ställas krav på kollektivtrafik, gång- och cykelväg med mera.

Fliseryd tätort

Emån är i alla sätt en del av samhället idag och sätter sin särprägel på tätorten. Boendekvaliteten i Fliseryd anses som hög p.g.a. närheten till Emån. Fliseryd har vuxit upp omkring de industrier som vattenkraften i Emån och Kvillen utgjort förutsättningar för.

Samhället, med drygt 700 invånare, har en bra servicenivå med dagligvaruaffär, bensinmacka, grundskola F-6, äldreboende, idrottshall och -plan, pizzeria mm. Pendlingsmöjligheter mot Oskarshamn, Södra, Mönsterås och Kalmar anses bra. Kollektivtrafik mot Högsby, Finsjö, Oskarshamn och Mönsterås finns.

Jungnerholmarna

Redan under 1700- och 1800-talet fanns Fliseryds krutbruk, ett av landets sex krutbruk. Brukets byggnader var av säkerhetsskäl utspridda på flera holmar i ån. Verksamheten pågick fram till 1890-talet. Krutholmarna skulle i början av 1900-talet bli plats för den största industri som funnits i Fliseryd, Jungners. Holmarna fick härav namnet Jungnerholmarna. Verksamheten, med i första hand batteritillverkning, pågick ända fram till 1974.

1998 beviljades 61 miljoner kronor för att sanera Jungnerholmarna genom projektet "Efterbehandling av Jungnerholmarnas industriområde". Området sanerades med i åtanke att platsen skulle användas som natur- och friluftsområde med möjlighet till utveckling av ett centrum för natur och upplevelseturism i Emåns närhet. Pengarna söktes och beviljades med argument att "vår generation måste ta ansvar och inte lämna över till nästa". Totalt spenderades upp till 80 miljoner kronor i området mellan 1998 och 2002. P.g.a. Jungnerholmarnas långa och unika industriella historik

genomfördes också en genomgripande kulturhistorisk inventering av området innan området och byggnaderna sanerades.

Idag är Jungnerholmarna ett naturskönt rekreationsområde med tillgängliga vandringsstigar och iordningsställda platser för bad och friluftsliv. Hela friluftsområdet har fått fritt tillträde för allmänheten och har försetts med en handikapptillgänglig gångslinga. Strövstigarna har utformats så att fr.a. barn inte onödigtvis lockas ner mot vattnet med tanke på olycksrisken. Enligt ställningstaganden i utkastet till kommunens översiktsplan bör Jungnerholmarna och Kvillens vattensystem utvecklas för rörligt friluftsliv och fiske.

På och omkring Jungnerholmarna råder riksintressen för natur, kultur och rörligt friluftsliv. Detta innebär att varje ändring i den fysiska miljön får bedömas utifrån riksintressenas synpunkt. På de flesta ställen överlappar riksintressena varandra. Där naturintressen och övriga intressen överlappar varandra ska naturintresset prioriteras. Det är även av stor vikt att befintlig småskalig vattenkraft kan samverka med andra (riks)intressen.

Vattenområdet i Emån och Kvillen kring Jungnerholmarna är utpekade som Natura 2000 område. Det betyder att åtgärder inom ett sådant område kan kräva tillstånd från länsstyrelsen. Herreholmen, delar av Bruksholmen och en del av Patron Gustavs trädgård utgör nyckelbiotopsområde, d.v.s. ett område som skapar en bra miljö för vissa hotade och sällsynta arter.

Gällande detaljplanen för området (Jungnerholmarna 1:1, 1:2, Kvillegärde 1:5, 1:18, 1:66 m fl) antogs 2001. Detaljplanen har möjliggjort en stor del av det dåvarande miljö- och samhällsprojektet, t.ex. en förbättrad tillgänglighet till vattendrag med sina natur- och kulturvärden. Den skapar även förutsättningar att Jungnerholmarna kan tas i anspråk för turistanknuten verksamhet, friluftsliv och rekreation. En del av potentialen som skapades 2001 har ännu inte utnyttjats.

Marginell byggrätt på max 10 % finns på de tre större öarna (Kvarnholmen, Bruksholmen, Cylinderholmen) medan "fastlandet" vid Patron Gustavs väg ges en mer flexibel byggrätt på max 20 % för turistanknuten verksamhet, friluftsliv och rekreation. På det 14 000 kvm stora området som bestämdes för turiständamål (inkl. s.k. prickmarkerade områden som inte får bebyggas) tar nuvarande bebyggelse omkring 260 kvm (dryga 2 % av ytan) i anspråk. Öarna bestämdes mestadels som naturmark/friluftsområde med stora kulturvärden och utan biltrafik. Huvudtillfarten till friluftsområdet är Patron Gustavs väg, där en allmän parkering har anlagts.

Bara fyra byggnader från industriepoken har sparats: ett förråd, ett stenskyddsrum, entrékiosken och kontorsvillan (Gula Villan). När dessa ska åtgärdas på något sätt ska samråd ske med kulturmiljöexpertis samt tillsynsmyndigheten enligt miljöbalken (länsstyrelsen). När nya byggnader uppförs är det angeläget att områdets kulturvärden uppmärksammas och tjänar som inspiration. Framtida arbeten inom området som riskerar att förändra jordlägerföljden kan bara ske efter samråd med behörig tillsynsmyndighet.

Några områden för i- och urstigning av kanoter m.m. har inte reserverats eftersom dessa inte torde behövas. Marklov har införts för trädfällning på naturmark, främst på grund av biotopsskyddsbestämmelser, men även att träden kan innehålla föroreningar. För att inte garageverksamheten på fastigheten Kvillegärde 1:66 inte kan störa rekreationsändamålet ska området i norr och öster ska vara avgränsat mot naturmark med ett plank. Den här bestämmelsen har ännu inte genomförts, men kommer att bli aktuellt när besöksantalet kommer att öka.

Grönskog

Nära ån, i dess nedre lopp, ligger den stora egendomen Grönskogs gård med intressant historia. Flera kända stormän och släkter har varit ägare till gården. På 1500-talet var Grönskog en av Gustav Vasas huvudgårdar. Den nuvarande herrgårdsbyggnaden får anses vara en återuppbyggnad av den 1700-talsbyggnad, som brann ner till grunden i början av 1990-talet. Framför huvudbyggnaden finns två flygelbyggnader har karaktären av den tidens tullhus vid stads- och köpingsinfarter. Till miljön i gårdens omgivning hör också en utspridd lantarbetarbebyggelse och ett skolhus från 1860-talet.

Emån flyter genom området och efter de stora våtmarksområdena vid Gåsgöl grenar ån ut sig i sjöarna (t.ex. Grönskogssjön). Emån från Fliseryd till utloppet har annars en annan karaktär än de delar som ligger uppströms. Vattnet rinner på sina ställen snabbt, ofta i strida strömmar. Skogen längs Emån är särpräglad och värdefull. Fågellivet är rikt med en mängd häckande arter.

LV646 (Påskallavik – Fliseryd) går rakt genom området. Vägen utgör inte bara en länk mellan RV34 och E22, men skapar även goda förutsättningar för mindre turistverksamheter. Eventuell tillkommande bebyggelse vid Grönskogs gård anpassas till den gamla bebyggelsen, rekommendationer för bebyggelseutvecklingen borde utarbetas. Vatten- och avloppsfrågan ska lösas på ett tillfredsställande sätt vid all tillkommande bebyggelse. Vid all framtida bebyggelseplanering ska Trafikverkets rekommendationer om transporter av farligt gods beaktas.

Skruvshult och Emsfors

Skruvshult i Mönsterås kommun bildar tillsammans med Emsfors i Oskarshamns kommun en sammanhållen bebyggelse vid bägge sidor av Emån. Området har goda boendekvaliteter, med kommunalt vatten och avlopp, närhet till fina rekreationsområden, bra kollektivtrafikförbindelser, närhet till väg E22 och en bra servicenivå med skola, butik med mera i Påskallavik. En detaljplan från 1950-talet styr i viss mån förutsättningarna för utvecklingen i vissa delar av samhället.

Ån har här en helt annan karaktär än de uppströms liggande delarna. Här rinner vattnet snabbt, ofta i strida strömmar, vilka är viktiga leklokaler för havsöringen. Fritidsfisket är upplåtet som kortfiske i vissa avsnitt av vattendraget. Emåns nedre lopp har stort nationellt värde för sportfiske efter lax och havsöring. Kanotisterna i Emån når här sin slutstation på paddlingen.

E22 och Ems Herrgård

Emån mynnar ut i Kalmarsund och utgör i det här området kommungräns mellan Mönsterås och Oskarshamn. Själva utloppet utgörs av en fors, något som är unikt för åar och älvar av Emåns storlek.

Europaväg 22 mellan Malmö och Norrköping korsar Emån nära mynningen. Här finns rastplatser just norr om ån i Oskarshamns kommun. För många passerande ger stället det första intrycket av Emån. Här finns goda förutsättningar att bjuda in till flera upplevelser kring Emån. Det finns dock byggnadsförbud inom ett område på 50 meter vid bägge sidor av riksvägen, och besökare av rastplatsen öster om E22:an (norrgående riktning) möts av ett staket som förhindrar att man kan uppleva Emån.

Just vid mynningen av Emån låg det medeltida Emrisholm. Än finns det rester efter de spärrar som förmodligen var avsedda att skydda laxfisket. Norr om ån finns fornlämningar i form av jordvallar, möjligen rester efter en skansanläggning. Nuvarande anläggningen vid Em består av huvudbyggnad, två par flygelbyggnader, laxbod, trädgårdsmästarbostad och lusthus. Huvudbyggnaden har anor från 1600-talet.

Intill mynningen vid Em finns rikligt med gammelekar av hagmarkskaraktär, som bidragit till en exklusiv fauna och flora. Mynningsområdet är viktigt genom kopplingen till vandringsfisken i Emån, därför finns det skyddszon med fiskeförbud vid mynningen.

2. Mål och syfte

Centrets mål och syfte har diskuterats utförligt i förstudien "Idéstudie Naturcentrum om och vid Emån" (Ork-idé för hållbarhet HB i uppdrag av Mönsterås kommun, mars 2011). Formuleringen har utvecklats och justerats efter länsstyrelsens beviljan av projektpengarna, genom samtal med aktörer, omvärldsanalyser och en webbenkät.

1. BESÖKSMÅL / UTVECKLING OCH MARKNADSFÖRING

Centret ska utveckla och marknadsföra Emån som ett besöksmål i sig, den ska locka besökare till regionen, som en av profilbärarna kring Emåns nedre del;

2. SAMORDNARE

Centret är en kraftsamling av lokalt samarbete, samordnare av olika turistprodukter och evenemang, centret ska stimulera lokal näringsutveckling;

3. KUNSKAPCENTRUM

Centret ska bidra till att kunskapen om områdets värden ur naturvetenskaplig, natur- och kultur-historisk, kulturell och upplevelsens synpunkt ökas. Fördjupa besökarnas förståelse av området (vad har hänt och varför). Motivera besökare till beteende som bevarar områdets värden. Ge kunskap om hur människan har använt sig av och påverkat naturen. Skapa förståelse för naturvård, i allmänhet och i synnerhet i området;

4. VÄGLEDNING

Centret ska vägleda besökare om vad man kan se, uppleva och göra. Sprida kännedom om natur-områden i trakten och andra besöksmål för friluftslivet. Centret ska ge möjlighet för funktions-hindrade och ny-svenskar att ta sig till centrumet och få tillgång till information och upplevelser;

5. UTBILDNING

Centret ska bidra till stimulering av intresset för natur, naturvård och naturstudier, och tjäna som underlag för olika utbildningsbehov. Centret ska öka intresset i Emåns natur hos skolbarn och främja utveckling av utomhus- och naturpedagogik i skolan, genom att driva en naturskola.

3. Verksamhetsidé

Emån är inte en plats, ån rinner genom landskapet som en blå linje. Även om ån utgör livsviktiga förutsättningar för livet i vattnet och markägare längs ån, är det för de flesta människorna inte lika självklart. I vårt moderna tänkesätt är ekologiska principer och förståelse av avrinningsområden inte djupt förankrade. Man tar det för givet att dricksvattnet är rent, floden rinner, fisken leker, o.s.v

En flod som Emån har dessutom ett starkt symboliskt värde. Utöver att den är symbol för platsen, är det rinnande vattnet också en ständig påminnelse att tiden går och att samhället, landskapet och ån ständigt förändras. Emån genom tiden, förr, nu och i framtiden.

Emån knyter ihop:

1. människans relation med naturen och landskapet;
2. olika platser längs med ån och i avrinningsområdet;
3. historia, nutid och framtid.

För att nå de olika målen och syften har två koncept definierats som kommer att vara grundläggande till en vidareutveckling: Forum Emån och Kedja Emån.

Forum Emån

Att skapa ett besöksmål är en process, och till en process behövs människor. Nätverket som börjades bygga under idéstudien (2011) har utvecklats vidare. Nätverket, som består av organisationer, personers, företag och tjänstemän på kommunen, blir en spindel i nätet vad gäller utvecklingen av besöksmålen. Samarbetet går under (arbets)namnet Forum Emån, eftersom det visar tydligt hur utvecklingen är tänkt:

Forum Emån

En plats där människor kan träffas, på allvar och på skoj, som erbjuder unika upplevelser med anknytning till Emån som område för friluftsliv, natur och kulturhistoria.

Forum Emån omfattar aktiva invånare, föreningslivet, näringslivet, kommunen och länet, som tillsammans kommer att jobba aktivt för att uppnå målet att skapa ett besöksmål i Emåtrakten. Den blir som en mötes- och utvecklingsplats, där olika intressen, idéer, önskemål, kompetenser och möjligheter kan samlas. Forum Emån kan definiera vad man har gemensam och genererar en plattform för att förverkliga idéer och önskemål om Emån. Genom Forum Emån byggs lokalt engagemang. Forum Emån är en ständig utvecklingsprocess.

Forum Emån kommer att bli plattformen där idéer gror, frodas och utvecklas och finansiering sökes. Sedan är det meningen att lokala föreningar, personer och företag tar hand om sina egna "projekt", med stöd av Forum Emån. Men om det så önskas kan Forum Emån själv förverkliga och organisera projekt.

Som struktur eller idé skiljer Forum Emån sig inte mycket från andra initiativ. Till exempel (se bilaga 3):

- Vision Skäftekärr: ekonomisk förening som bildades 1996 och antog ett program för verksamheten som innehöll tre delar, besöksmål, mötesplats för landsbygdsutveckling och utbildning.
- Vamlingbo Prästgård: ett aktiebolag bildades 2002 för att förvärva, renovera och exploatera den gamla prästgården på södra Gotland, som i dag omfattar naturum, konstmuseum, vattenmiljöcentrum, en besöksträdgård m.m och idag har knappt 400 aktieägare.

- *Groendomein Wasven*: stiftelse som bildades 1998 för att förvärva, renovera och driva en gammal bondgård mitt i stadens bebyggelse som friluftsområde, besöksmål och aktivitetscentrum.

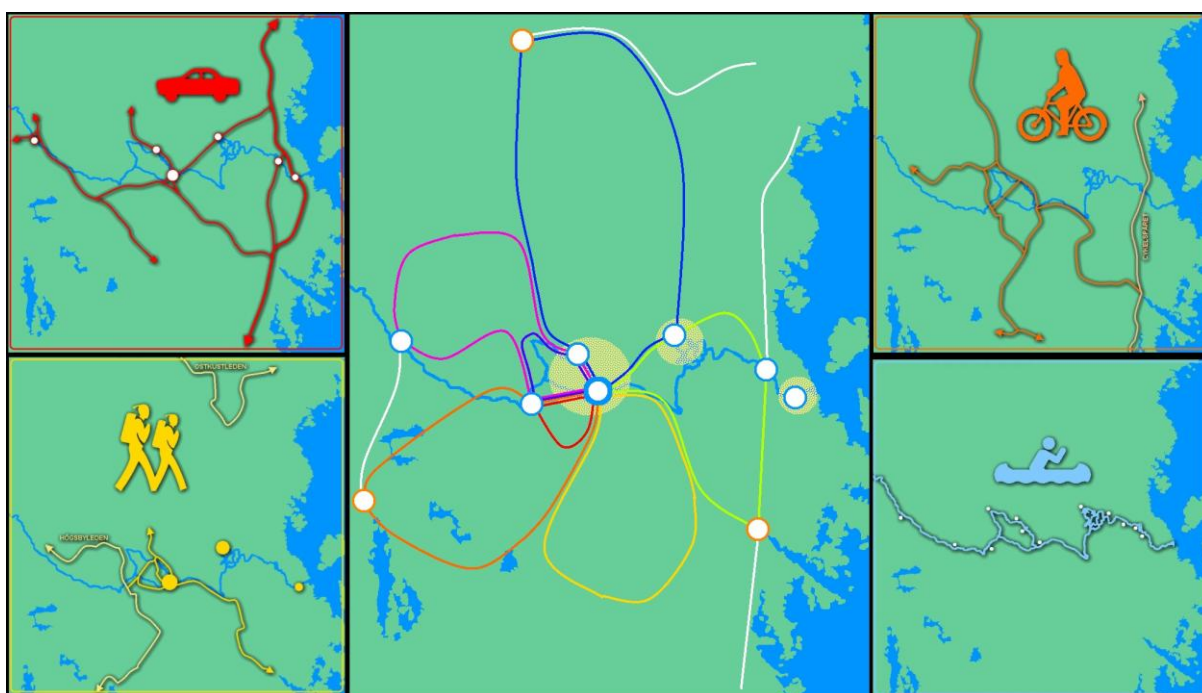
Avsikten är att Forum Emån kommer att bli en formell organisation, som kan vara en samordnare i samarbetet kring Emån i den nedre delen av avrinningsområdet. Organisationsformen ska spegla ett engagemang från olika parter och bör fungera som paraply-organisation. En viktig arbetsuppgift blir att stimulera olika aktörer och marknadsföra både helheten samt de olika delarna.

Kedja Emån

Emån knyter ihop människor i relation med natur och landskap, olika platser och genom tiden. Aktiviteter som fiske, kanot, forspaddling, vandring, klättring, cykelåkning, o.s.v.; och teman som natur, kulturhistoria, energi, inspiration och berättelser, Emån har många ansikten. Ån är inte bara en blå linje, men en kedja som knyter ihop, en kedja med olika pärlor och även rejäla juveler.

Olika ställen har olika förutsättningar för upplevelsen av Emån. Den kan upplevas redan från bilen, fr.a. på dessa ställen där Emån visar upp sig utmed vägstrukturen. Det första intrycket man får kommer oftast genom bilrutan. Samtidigt behövs infrastrukturen i viss mån för att nå Emån och sina möjligheter: en parkeringsplats som startpunkt av en vandring, ett ställe där man kan ta kanot från bilen och sätta den i vattnet, osv.

Upplevelsen blir helt annorlunda när man åker cykel eller vandrar genom området. Båda kan anses som en aktivitet inom området, men faktiskt även som transportsätt till Emån. Det är bara 1,5 mil från kusten och det finns långdistansleder för både cykelåkning och vandring i närheten.

Kombinerar man aktiviteternas olika förutsättningar, då uppstår en bild av området som en blomma med olika "rundor" som blad, eller som ett nätverk med Fliseryd som spindeln i mitten. Den här bilden kommer att användas som underlag till vidareutveckling av utvecklingsplanen, då det visar upp möjligheter och kombinationer, utan att den blir för styrande.

Hela regionen kan anses som ett besöksmål, även om vissa ställen är mer lämpliga för vissa aktiviteter än andra. Kulturhistorien visar sig vid Kvillen och på Jungnerholmarna. Naturen inte bara vid Emån, men även i eklandskapet och i Bankebergs naturreservat. Ett antal ställen lämpar sig för forspaddling, andra för kanoter. Ställena och aktiviteterna hänger dock ihop, och de flesta aktiviteterna och teman kan hittas mitt i Fliseryds samhälle, vid Jungnerholmarna.

Friluftsområdet Jungnerholmarna är det centrala stället i Emåns nedre del och bör visas upp som juvelen på pärlkedjan. Andra ställen har olika förutsättningar som gör dem lämpliga för vissa (kombinationer av) aktiviteter. På Jungnerholmarna ligger fokuset för hela området med ett smörgåsbord av möjligheter. Alla ställen vid Emån spelar en roll i helhetsbilden som samtliga vill förmedla om Emåns attraktivitet.

Smörgåsbordet bör utvecklas genom en kraftsamling av olika aktörer. Nutidens utveckling i kommunikationsteknik, som internet och mobiltelefoni, gör det enklare och billigare att använda tekniken i (natur)vägledning. Det ger nya möjligheter i t.ex. utveckling av vägledning, information i temavandringar och pedagogiska metoder med GPS.

För att kunna utveckla ett hållbart näringsliv, föreningsliv och engagemang i natur- samt kulturvård är det viktigt att Forum Emån ska nå ut till olika målgrupper och vara tillgänglig för människor med olika intressen och möjligheter att delta och uppleva ån.

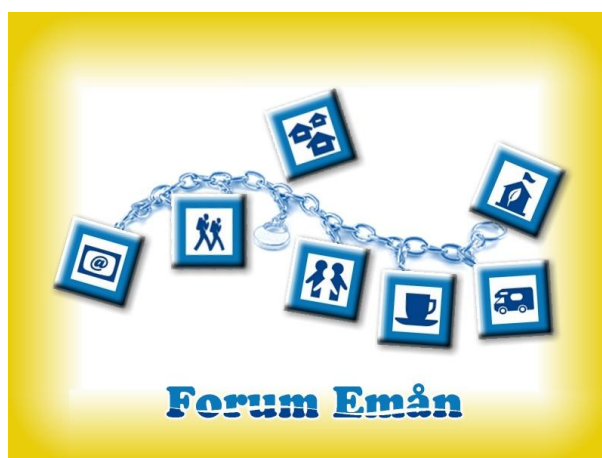
Tillsammans med referensgruppen har en framtidsvision formulerats som utvecklingsmål. Visionen har verklighetsförankrats genom prioritering och koppling till egna möjligheter samt idéer. Visionen för 2022 är att Forum Emån är ett självklart rese-mål i Mönsterås kommun, Kalmar län och Småland, genom samarbete mellan olika aktörer. De unika naturvärden, den utförligt dokumenterade industrihistorian i trakten (och vattenkraftens roll i den), samt Emån som sportfiskets vagga visas upp på ett nytt och spännande sätt.

- Olika aktiviteter med startpunkt eller mål i, eller på själva Jungnerholmarna som kan användas "på egen hand"
 - Naturlekspark med utmanande och roliga aktiviteter för (mindre) barn, av miljöanpassade naturmaterial.
 - Nya upplevelser och aktiviteter som siktar sig mot olika sinnen och är rogivande, så att de även passar besökare med en viss handikapp (t.ex. känselstig, "doftpark").
 - Spännande temavandringar som även använder ny kommunikationsteknik;
 - En långdistansled som knyter ihop Högsbyleden (Aboda Klint) med Ostkustleden (Bråbygden) genom Fliseryd.
 - Skyltade cykelrundar som även länkar till Cykelspåret (Mönsterås).
 - Informationsskyltar vid andra ställen längs Emån.
- Ett lockande och högkvalitativt erbjudande av service, t.ex. ett sommarcafé med fint utsikt och utomhusmiljö samt passande öppettider;
- En naturskola som har en samlingslokal till förfogande, som erbjuder aktiviteter och utbildning i Jungnerholmarna för skolor i länet året runt, eventuellt med sommarläger och evenemang.
- Återkommande evenemang , t.ex.:
 - En temadag med fokus på biologisk mångfald och naturvärden;
 - Ett idrottsligt evenemang i form av forsränning eller forspaddling;
 - En utomhusmessa kring utelivet, fiske, jakt eller annan friluftaktivitet;
- Olika boendeanternativ i anslutning till Jungnerholmarna och i bygden kring Fliseryd
 - Uthyrbara stugor på Jungnerholmarna med väl fungerande servicefaciliteter;
 - En husbilsparkering;
 - Ett antal andra boendemöjligheter i form av pension, bed & breakfast, vandrarhem, stugby eller liknande.

Visionen för 2022 kommer inte att förverkliga sig själv, och inte heller som ett enda stort projekt. Det behövs vägledning och milstolpar, t.ex. för åren 2013 och 2017, så att slutmålet inte blir för stort eller abstrakt. Det kallas för baklängesplanering.

Målbild 2013

- En temadag kring Emån (Emådag eller BioBlitz) som evenemang med fokus på biologisk mångfald och naturvärde vid Emån (syfte: *besöksmål, samordnare, kunskapscentrum, vägvisning*);
- Uthyrbara stugor på Jungnerholmarna med fungerande servicefaciliteter (syfte: *besöksmål, samordnare*);
- En husbilsparkering mellan midsommar och slutet av september (syfte: *besöksmål, samordnare*);
- Minst tre andra boendemöjligheter i form av pension, bed & breakfast, vandrarhem, stugby (syfte: *besöksmål, samordnare*);
- En sommarcafé med fint utsikt och utomhusmiljö samt passande öppettider (syfte: *besöksmål*);
- En etablerad naturskoleverksamhet som har en samlingslokal till förfogande, som erbjuder aktiviteter och utbildning i Jungnerholmerna för skolor i länet (syfte: *kunskapscentrum, utbildning*);
- Två temavandringar genom Jungnerholmarna som använder även ny kommunikationsteknik med hjälp av t.ex. QR-koder (syfte: *besöksmål, vägledning*);
- En vandringsrunda av större längd genom närnaturen, även som anledning att strukturera viloplatser och skötseln av dessa (syfte: *besöksmål, samarbete*);
- Hemsida som kalendarium och aktuell information (syfte: *samordnare, kunskapscentrum*);
- Ett officiellt bekräftat samarbete med olika föreningar, företag och kommunen (syfte: *samordnare*).

Utöver bilden som formulerades för 2013:

- [illegible]

- Ett större utbud av attraktivt boende som kan bokas enkelt på nätet som egen produkt eller som en del av olika aktivitetspaket.
- En café / konditori där man kan fika härligt i en fin miljö med vacker utsikt samt rymliga öppettider.
- En naturskola som ordnar aktiviteter i Jungnerholmerna med utbildning året runt till skolor i länet, som även ordnar sommarläger eller evenemang.
- Vidareutveckling av parkområdet i Jungnerholmerna med en naturlekpark som erbjuder (mindre) barn utmanande och roliga aktiviteter, gjorda av miljöanpassade naturmaterial
- Minst fem spännande temavandringar genom Jungnerholmerna, en långdistansled som knyter ihop Högsbyleden (Aboda Klint) med Ostkustleden (Bråbygden) genom Fliseryd.
- Två skyltade cykelrundar (heldags eller halvdags, annan vägvisning än fysiska skyltar bör övervägas) som även länkar till Cykelspåret (Mönsterås).
- Positionering av Forum Emån som självklart rese mål i Mönsterås kommun, Kalmar län och Småland.
- Ny skyltning i Jungnerholmerna som vägledning genom området, med en utformning som är handikappanpassad. Informationsskyltar vid andra ställen längs Emån (Kedja Emån).
- En "utomhuspaviljong" som komplettering av faciliteterna på Jungnerholmerna, med en "fast" utställning om natur och kulturhistoria samt utrymme för annonsering och avrapportering av återkommande evenemang och aktiviteter. Paviljongen kan även användas som samlingslokal för aktiviteter. Kronobäcks besökscentrum kan tjäna som inspiration för utformningen.
- Hemsida integrerad med information, vägledning och temavandringar.

5. Genomförande

Det här avsnittet kan anses som en tidsplan för genomförandet av Forum Emån mot det formulerade målet och den gemensamma visionen för 2022. Delprojekten och aktiviteterna för 2013 formulerades gemensamt under tre workshopar i februari, april och maj 2012. Efter slutet av det här projektet fortsätter aktiviteterna på egen hand eller i separata projekt.

Genomförda aktiviteter 2011-2012

- Workshopar: Tre workshopar anordnades för att bygga upp ett nätverk mellan olika aktörer (företag, föreningslivet, enskilda personer), formulera mål, prioritering av verksamheter, formulering av projektidéer och avstämning av utvecklingsplanen. Utöver detta organiserades ett flertal möten inom olika arbetsgrupper (vandningsleder, faciliteter, boende, besökssträdgården, färgeriet, forspaddling). En översikt finns i bilaga 4.
- Vandningsleder: Utförlig inventering av vandningsmöjligheter, upprustning och renovering av ett antal broar på Jungnerholmarna (till Krutholmen och Cylinderholmen) med räcke och skyddsnät, röjning av delar av Mönsteråsleden mellan Slobrovägen och järnvägsbron. En runda av 9 km projekterades, men kunde inte genomföras helt på grund av svårigheter med en enda markägare. En karta med sammandragning av inventeringen finns i bilaga 5.
- Husbilsparkering: Den 1:a juli 2012 invigdes husbilsparkeringen på Jungnerholmarna. Även då förberedelse tiden var kort och marknadsföringen väldigt begränsad, har ett 20-tal husbilar registrerats.
- BioBlitz: Den 7 och 8 september 2012 anordnades ett naturevenemang kallad BioBlitz. Rapporten finns som bilaga 6 vid den här utvecklingsplanen. BioBlitz är en 24 timmar inventering av alla arter som finns i ett bestämt område. Det kan användas som redskap för kartläggning av den biologiska mångfalden, men även med utbildning och information som syfte. Elva organisationer och en rad privatpersoner bidrog till evenemanget, som besöktes av 200-300 naturentusiaster som fick delta i inventeringarna.
- QR Experiment: Under workshoparna uppstod idén att jobba mer med de möjligheter som ny teknik kan bjuda. Ett experiment genomfördes i samband med BioBlitz, där ett fyrtal nya skyltar placerades ut med QR-koder, som länkte till en filmbit på YouTube. Efter samråd med uppdragsgivaren har experimentet förlängts till slutet av 2012 för att få en bättre utvärdering. I bilaga 7 beskrivs experimentet, utvärderingen kommer att publiceras i samband med formuleringen av ett nytt projekt.

Åtta projektidéer

Under den första workshopen i februari 2012 togs en lång lista fram med möjliga faciliteter, aktiviteter och evenemang. Det är dock viktigt att det finns initiativtagare som kan driva idéer till förslag och genomförandet. På detta sätt har åtta projektidéer formulerats som konkretisering av framtagande av ett besöksmål under de närmaste åren. Projektidéerna, som är i olika grader av konkretisering och realisering, beskrivs mer utförlig i bilaga 8.

- Faciliteter Jungnerholmarna syftar åt en förbättring av användningsmöjligheterna av området. Det hänger mestadels ihop med FOG-projektet som drivs av Mönsterås kommun under 2012-2013. En separat aktivitet är dock en förstudie för etableringen av en utomhuspaviljong av samma slag som i Kronobäck som förberedelse för realisering i 2014.
- Vandnings- och cykelleder utvecklas för att göra området och trakten mer attraktivt som besöksmål. Här finns markfrågor som får utredas. Initiativet är en kombination av insats genom kommunen och frivilligt arbete.
- Utökning av antalet och attraktiviteten av boendemöjligheter i trakten. Här får kommunen ta över initiativet i samband med FOG-projektet och pågående aktiviteter för att öka turistnäringen.

- Vägledning natur och kultur utarbetas som separat projekt genom Mönsterås kommun i samarbete med Ork-idé och andra projektparter. Det befintliga experimentet med QR-koder på Jungnerholmarna är startpunkten.
- Naturevenemang kring Emån, eventuellt i anslutning till FOG-projektet, helst med anknytning till BioBlitz som koncept. Material, manus, erfarenhet och kontaktnätverket finns. Kan även användas som startpunkt för etablering av en naturskola.
- Forspaddling på Jungnerholmarna bör utredas mer strukturellt för att bedöma hur friluftsliv, natur och eventuellt kraftverket kan samsas i samma område. Två privatpersoner står som initiativtagare, som får utarbeta förslaget tillsammans med kommunen och länsstyrelsen.
- Besöksträdgården "Sinnenas värld", helst som vidareutveckling av Patron Gustavs trädgård, kan tjäna som centralt besöksmål för hela området. Kombinationen av kulturväxter och naturen, historiska trädgårdar och stimulering av alla sinnen för att uppleva mångfalden står centralt i initiativet. En privatperson kommer att formulera upplägget i samarbete med samhällsföreningen och kommunen. Initiativet kan knyta ihop alla faciliteter och aktiviteter på Jungnerholmarna.
- Färgeriet vid Emåkvillen kan återställas och inredas som upplevelsecentrum för historisk hantering av textil m.m. Byggnaden är den enda som finns kvar i länet och finns på gångavstånd från Jungnerholmarna.

Projektlistan är underlag till planeringen av aktiviteterna för 2012-2014. En liknande planering får göras i slutet av 2013 som ett resultat av utvärderingen av de särskilda initiativen och samarbetet.

Aktiviteter 2012-2013

Dessa aktiviteter pågår året ut och delvis in i 2013. Finansiering och genomförande har säkerställts på olika sätt. Aktiviteterna bidrar till Forum Emåns vision för 2022.

- FOG projekt: Ett projekt som handlar om fiskebeståndet och fisketurism har startats upp i början av 2012. Som en del av projektet kommer fiskecampen flyttas till Jungnerholmarna, samtidigt som en ny servicebyggnad kommer att anordnas. Bagarstugan, som förvaltas av Samhällsföreningen kommer att få anslutning till vatten och avlopp. Möjligheten till elanslutning och latrintömning vid husbilsparkering bör tas med i detta projekt.
- Vägvisning: Skyltning till Jungnerholmarna och deras faciliteter bör ses över. Det börjar med vägvisning från länsvägarna, där Jungnerholmarna bör visas upp som besöksmål. Hänvisning till husbilsparkeringen bör förbättras, eftersom husbilsägarna har svårt att hitta själva parkeringen. Samtidigt får en del andra skyltar tas ner, så att marknadsföringen av Jungnerholmarna som besöksmål blir mer entydigt. Ett förslag finns i bilaga 9. Samtidigt finns ett projektförslag inlämnad hos Emåförbundet angående en enhetlig marknadsföring, skyltning och vägvisning i hela Emåtrakten. Om projektet beviljas får kommunen ta ställning till deltagandet och konsekvenserna för det redan för stora antalet skyltar till och i området.
- Upprustning vandringsleder: Aktiviteterna kring Mönsteråsleden kommer att ta över initiativet angående vandringsleder i området, i samarbete med kommunen. Som ett första steg kommer kommunen organisera ett möte med berörda markägare, där resultaten av projektet Forum Emån och Mönsteråsleden kommer att visas upp. Smålandsspelet, som sammanställdes av Partnerskap Småland för ett verktyg för att få igång nya insatser för besöksnäringen, känns som ett lämpligt hjälpmedel i ett sådant möte (finns tillgängligt genom turistsamordnare, regionförbundet eller Ork-idé).
- Besöksträdgården: Initiativtagaren tar upp diskussioner under 2012 med samhällsföreningen och kommunen om framtagning av en affärsidé som passar förutsättningarna.

- Färgeriet: Egen projektansökan och vidareutveckling av affärsidén pågår. Bidrag för fysiska åtgärder som gör byggnaden användbart för besöksnäringen kommer att lämnas in hos länsstyrelsen innan den 31 oktober.

Uppföljningsprojekt 2013-2014

Vägledning med ny teknik

Skyltningen och informationstavlorna på Jungnerholmarna kommer att ses över p.g.a. den fysiska åldringen av de nuvarande skyltar och en bredare målsättning för kommunikation om området. Ett projektförslag föreslås utvecklas av kommunen och Ork-idé för hållbarhet HB i tätt samarbete med möjliga finansieringskällor. Projektet riktar sig mot innehållet (uppvisning av innehållet, inspelning och bearbetning av dokumentationen), presentationen (skyltning, mobil hemsida, osv) och faciliteter (WiFi anläggning). Omfattningen och ambitionen hänger dock ihop med en utvärdering av det pågående experimentet.

Idén är att dela upp det i olika delprojekt som kan genomföras parallellt, dock separat. Det skapar möjligheter att visa upp framgångar vilka kan leda till ytterligare finansiering hos olika källor. Den stora fördelen med den nya tekniken är, att när infrastrukturen finns (mobil hemsida, QR-koder på skyltar) då kan innehållet stegvis byggas ut eller förnyas.

Naturskola

Det har talats om en naturskola eller liknande verksamhet i Mönsterås kommun. Inom Forum Emån ses en naturskola som ett bidrag till aktiviteterna kring Emån och Jungnerholmarna, men inte den mest högt prioriterade eller bärande delen. Ett antal olika naturskolor har besökts och samtal hölls med flera naturpedagoger och naturskoleföreningen för att få en överblick över framgångsfaktorer för naturskolor och aktuella utvecklingar i landet.

Det finns många olika sätt att driva en naturskola. En naturskola kan bedrivas från en egen lokal, från ett museum eller naturum som i Falun, Helsingborg och Västervik, eller en gammal skola som i Nynäshamn. En naturskoleverksamhet kan också utövas enbart ute och på skolorna, där naturskolan bara har ett kontor och förråd, som i Umeå och Lund. Det kan även vara i form av en buss som tar med eleverna till olika platser i naturen, som i Karlstad.

Viktiga förutsättningar som leder till en framgångsrik verksamhet är att naturskolan har tillgång till:

- (Minimalt) ett förråd med material, där saker kan förvaras och torkas.
- Val ur flera olika utomhusmiljöer för att kunna erbjuda olika aktiviteter, men också för att minimera slitage på naturområden. Med fördel kommunal eller statlig ägd mark för att undvika konflikter med markägare.
- Personal med kunskaper om natur och miljö, den pedagogiska verksamheten i skolan såsom utomhuspedagogik.
- Tillräcklig med resurser för att driva en naturskola. Personalen är ofta den största kostnaden, men ibland kan lokalerna ta en stor del av budgeten.

De flesta naturskolorna drivs som kommunal verksamhet, men ett antal drivs av stiftelser eller av privata aktörer, oftast i uppdrag av kommunen. Ibland är barn- och utbildningsnämnden huvudman till naturskolan, men lika ofta finansieras verksamheter av flera nämnder.

I en kostnadsförebild framgår det att en naturskoleverksamhet kostar omkring 15 kronor per invånare med en minimalt årsbudget av 750 000 kronor. Det behövs för att kunna utveckla, planera och driva naturskolan. Detta är anledning till att de allra flesta naturskolorna finns i kommuner med minst 60.000 invånare. Det finns däremot också naturskolor som drivs av flera kommuner, t.ex.

genom en gemensam stiftelse eller att en mindre kommun hyr in tjänster (timmar) från en redan befintlig naturskola i en större grannkommun.

En naturskola borde därför ha hela regionen som arbetsområde och kan därför inte begränsas till bara Emåtrakten. På grund av detta föreslås att ta upp kommunöverstigande kontakter kring en naturskola och undersöka hur behovet, förutsättningarna och befintliga samarbeten kan samsas till en gemensam satsning. Ork-idé för hållbarhet HB kan formulera en verksamhetsplan för en kommunöverstigande naturskola baserad på dessa förundersökningar.

Utomhuspaviljong

Under projektets gång har behovet av ett utomhuspaviljong vid entrén blivit mer och mer aktuellt. Nu det kommer pågå flera aktiviteter och byggas upp flera serviceanläggningar, då blir behovet av ett centralt samlingsställe bara större. Det kan anses som en obemannad reception, en obemannad "naturum", ett informationsställe, ett väderskydd, en samlingsplats, osv.

Just nu används vaktkuren mer och mer som anslagstavla med information om serviceanläggningar och genomförda aktiviteter. Man kan föreställa sig en större vaktkur, vänd inuti, med en permanent uppvisning om naturvärden, industriepoken, aktiviteter osv.

För att få igång diskussioner under workshoparna visades en bearbetad version av besökscentret vid Kronobäck klosterruin upp som exempel. På bilden har byggnaden spegelvänts och försetts av färger som hänger ihop med Gula Villan och vaktkuren, medan utformningen påminner om Kronobäck.

Egentligen behövs bara utomhusdelen av Kronobäcksbyggnaden, eventuellt med lagerutrymme, projektor osv. Frågan om en sådan byggnad borde anpassa sig till Jungnerholmarna (där så gott som inga byggnader från industriepoken finns kvar) eller får samma utformning som i Kronobäck (så att en enhetlig typ "Mönsteråspaviljong" utvecklas) är av mindre vikt än byggnadens roll. I den här utvecklingsplanen föreslås att reservera utrymmet vid entrén (ungefär som på bilden) för en så kallad paviljong, att genomföra en förstudie och projektering under 2013 samt reservera medel för 2014 för uppförandet av denna enklare byggnaden.

Bild t.v.: Bildmontage besökscentrum av samma typ som i Kronobäck, nuvarande förslaget omfattar dock bara högerhälfen. Bild t.h.: Väderskydd som besöksutrymme vid Naturum Trollskogen, Öland.

Finansiering

Vid startpunkten av det här projektet var avsikten att fokusera mest på den fysiska implementeringen av ett besökscentrum med en egen finansiering. Under projektets gång har fokuset förflyttats till olika besöksanledningar i trakten. Därmed har projektet förgrenat sig i nästan 10 olika dock sammanhängande aktiviteter.

Resultaten är att det blev omöjligt att formulera ett sammanhängande finansierings- eller budgetförslag för helheten. Olika delaktiviteter kommer att ha sina egna finansieringsbehoven, varav en del utanför kommunens påverkan. För kommunens del kommer den här utvecklingsplanen kompletteras av ett dokument om överlämnandet av aktiviteterna till olika förvaltningar, avdelningar och tjänstemän. Dokumentet formuleras av uppdragsgivaren och behandlas samtidigt.

6. Organisation och aktörer

Beskrivning aktörer

Projektet har genomförts av ett arbetslag (projektledare och projektassistent, Ork-idé för hållbarhet HB) med kommunstyrelsens arbetsutskott (KSAU) som styrgrupp och ett antal kommunala tjänstemän som delegerade uppdragsgivare och arbetsgrupp. En referensgrupp har sammanställts och under projektets gång har sju arbetsgrupper formerats, varav en del fortsätter att vara aktiva. Utöver detta har en fokusgrupp sammanställts med erfarna yrkesmänniskor inom naturbesöksverksamheten och utomhuspedagogik.

Från kommunen har KSAU fungerat som styrgrupp. Henrik Andersson var första kontaktperson, Anneli Nielsen den andra. Under projektets gång har Marita Eriksson som turistsamordnare fått en allt större roll på kommunens sida. Därmed finns tre förvaltningar inblandade: miljökontoret, tekniska kontoret och kansliet.

Referensgruppen har en kärna med 25 personer och ungefär lika många personer har informerats hela tiden men inte deltagit i projektaktiviteterna. Samtidigt har en fokusgrupp sammanställts med representanter från liknande anläggningar landet runt. Av föreningarna i Fliserydstrakten har samhällsföreningen varit mest aktiv, men även Emågården och Fliseryd Sportfiskeklubb har involverats i arbetet. Ett antal olika företag har deltagit eller uppdaterats kring projektet. Det gäller främst företag som erbjuder boende, service eller turistpaket av någon slag.

Utöver det har ett större antal privatpersoner deltagit i workshoparna, arbetsgrupperna och aktiviteterna. För ett antal av dem är Forum Emån det nya samarbetet som har stimulerat dem att bli mer aktiva i det lokala samhället, där befintliga föreningar hittills inte har haft tillräcklig stor dragningskraft. Det är viktigt att komma ihåg att föreningslivet bara omfattar en del av de involverade och aktiva närboende. Därför behövs det en kontinuerlig dialog och samarbete utanför föreningarna i samhället. Dagens privatpersoner kan bli morgondagens företagare, som kan bära en stor del av den så önskade tillväxten inom besöksnäringen i samhället. En översikt av alla deltagarna finns i bilaga 10.

Samverkansmöjligheter

Forum Emån har bevisat att det finns anledning och vilja att samarbeta mellan olika slags av aktörer. Föreningslivet har tydligt yttrat att de vet att det nuvarande arbetssättet inte kommer att hålla i längden, och är därför öppen för nya lösningar. Näringslivet vet att diversifiering behövs, de "gamla" näringar inom skogsbruk, jordbruk och industri kommer inte att erbjuda de arbetstillfällen och inkomsterna för att skapa en levande landsbygd. Det finns dock gott om nya idéer som har förankring i verkligheten och drivande initiativtagare.

Hittills har samarbetet inte kommit vidare än nedanstående avsiktsförklaring, som kommer att undertecknas av ett stort antal aktörer. Det råder ingen enighet om samarbetsformen just nu, det finns tre alternativ som kan vara lösningen för Forum Emån på längre sikt:

- Ideell förening, där kommunen, näringslivet och föreningslivet samarbetar mot gemensamma mål. Ett alternativ utan kommunen är också tänkbart, men då krävs det ett mer långsiktigt engagemang hos kommunen för att skapa ett framtidsperspektiv som är förankrad i verkligheten. Den största utmaningen blir att samarbeta med olika (slags) parter utan att en partner blir för dominant. Forum Östersjön är ett exempel på en ideell förening som förvaltar en gemensam anläggning.
- Ekonomisk förening, vars mål är att främja medlemmarnas ekonomiska intressen. Här blir näringslivet den dominerande samarbetspartner, även om andra parter kan delta.

Medlemmar deltar antingen som konsumenter eller leverantörer, med egen arbetsinsats eller genom att begagna föreningens tjänster. Vision Skäftekärr på Öland är ett bra exempel av ett besöksmål som har organiserats på detta sätt.

- Aktiebolag med deltagare som aktieägare och vinstsyfte för helheten. Samarbetet kommer att drivas som företag, där vinstgenererande och faciliterande delar hänger ihop. Vamlingbo Prästgård på Gotland, som driver konsthall, café, trädgård, boende, naturum och miljöcentrum, är organiserat som AB. Här kan vinstgenererande aktiviteter användas för icke-vinstgivande som behövs för att öka attraktiviteten.

Som läget är nu verkar aktiebolaget det mest lämpliga samarbetsformen, den är mest konkret, tydlig och kan startas av ett mindre antal aktörer. Samtidigt kan ett aktiebolag tillföra medel till icke-vinstdrivande aktiviteter på ett sätt som kan utvärderas. Besöksnäring är ju en näring som kan skapa arbetstillfällen på landsbygden. Med ett affärsmässigt upplägg skapas förutsättningarna för effektiva investeringar och långsiktigt engagemang.

Det nuvarande samarbetet kommer dock inte att fortsätta utan ansträngningar från kommunen och insats av experthjälp. Det är för tidigt att konkretisera samarbetet i en utvald form som överstiger en avsiktsförklaring. Risker finns att en så kallad "projekttrötthet" uppstår på grund av splittring av uppmärksamhet och insats över olika projekt som körs samtidigt i samma område med samma aktörer. Det är viktigt att aktörerna upplever att de kan påverka (val av) projekten, därav behovet av ett mer jämställt och långsiktigt samarbete i form av förening eller bolag, där initiativen från näringslivet, föreningslivet och privatpersoner kan trivas. Partnerskap är den nya aktörsstrukturen, om man vill organisera ett lyckat och framgångsrikt samarbete.

Avsiktsförklaringen

Under 2011-2012 deltog ett antal organisationer, företag och privatpensioner i initiativet att starta upp en verksamhet som kan tjäna som besökscentrum kring natur och kultur med anknytning till den nedre delen av Emån. Projektet beskrevs i LONA ansökan "Ansökan om bidrag för lokala naturvårdsprojekt: Naturcentrum Emån" (2011-03-29) och har genomförts under de villkor som länsstyrelsen har skrivit i beslutet daterad 2011-06-30.

Deltagarna enades om målsättning och arbetssätt, som har formulerats i en utvecklingsplan för ett besökscentrum. Samarbetet pågår under namnet FORUM EMÅN: en plats där människor kan träffas, på allvar och på skoj, som erbjuder unika upplevelser med anknytning till Emån som område för friluftsliv, natur och kulturhistoria.

Visionen för 2022 är att Forum Emån är ett självklart rese-mål i Mönsterås kommun, Kalmar län och Småland, genom samarbete mellan olika aktörer. De unika naturvärden, den utförligt dokumenterade industrihistorien och vattenkraftens roll i den, samt Emån som sportfiskets vagga visas upp på ett nytt och spännande sätt.

Vi skriver på mål, syfte och visionen som har formulerats i utvecklingsplanen för ett besökscentrum kring natur och kultur med anknytning till Emån.

Vi vill verka för att uppnå målen genom ett pågående och fortsatt samarbete mellan olika aktörer: föreningar, organisationer, myndigheter, företag och privatpersoner.

Vi vill verka för uppbyggnad av en mer permanent organisation, där samarbetet och realisering av målen och visionen kan koordineras.

